

שבועות

לכבוד חג השבועות, נביא מעט מדברי רבותינו על ערך לימוד התורה – השל"ה הקדוש שמביא סיפור מיוחד מרבי יוסף קארו, בעל השולחן ערוך, על ערכו המיוחד של לימוד התורה בליל שבועות. הרב צבי יהודה קוק – על החיבור שנוצר בין לומד התורה לתורה.

ספר השל"ה הקדוש

(מסכת שבועות - פרק נר מצוה, ה)

ולהראות גדולת מעלת זאת הלילה (=לימוד התורה בליל שבועות), איך שחביב לפני הקדוש ברוך הוא לבלתי נדום רגע אחת מדביקות התורה. גם יש רשות להפסיק בין ענין לענין לדבר דברי התעוררות מוסר ופשפוש מעשים ולתקן תקנות ליראת ה'. אכתוב לכם מעשה שאירע קרוב לזמנינו והועתק מכתב המקובל הר"ר שלמה הלוי אלקביץ שהיה מתחבר בבית של רבינו בית יוסף והופיע עליו רוח הקודש. וזה נוסח הכתב:

דעו לכם כי הסכמנו החסיד (ר' יוסף קארו) נר"ו (=נטריה רחמנא ופרקיה) ואני עבדו ועבדיכם מהחברים, לעמוד על נפשינו ליל שבועות ולנדד שינה מעינינו. ותודה לאל כן עלה בידינו כי לא הפסקנו רגע, רק אשר תשמעו ותחי נפשכם... ובעת שהתחלנו ללמוד המשנה ולמדנו שתי מסכתות, זיכנו בוראנו ונשמע את... והדיבור ההוא מדבר עמנו והתחיל ואמר:

שמעו ידידי המהדרים מן המהדרים, ידידי אהובי שלום לכם, אשריכם ואשרי ילדיתכם, אשריכם בעולם הזה אשריכם בעולם הבא, אשר שמתם על נפשיכם לעטרני בלילה הזה, אשר זה כמה שנים נפלה עטרת ראשי ואין מנחם לי, ואני מושלכת בעפר חובקת אשפות, ועתה החזרתם עטרה ליושנה. התחזקו ידידי התאמצו אהובי שמחו ועלצו. ודעו כי אתם מבני עלייה, וזכיתם להיות מהיכלא דמלכא (=היכל של המלך), וקול תורתכם והבל פיהם עלה לפני הקב"ה ובקע כמה אוירים וכמה רקיעים עד שעלה, ומלאכים שתקו ושרפים דממו והחיות עמדו וכל צבא מעלה להקב"ה שומעים את קולכם. והנני המשנה הא' המייסרת את האדם באתי לדבר אליכם... לכן בניי התחזקו ואמצו ועלצו באהבתי בתורתך ביראתי. ואלו הייתם משערים אחד מאלף אלפי אלפים ורוב רבי רבבות מהצער אשר אני שרויה בו, לא היתה נכנסת שמחה בלבבכם ולא שחוק בפיכם בזכריכם כי בסבתכם אני מושלכת בעפר, לכן חזקו ואמצו ועלצו בני ידידי המהדרים ואל תפסיקו הלימוד, כי חוט של חסד משוך עליכם ותורתכם ערבה לפני הקב"ה. לכן עמדו בניי ידידי על רגליכם והעלוני...

את כל הדברים האלה דבר אלינו ושמעה אזנינו, ורבות כהנה וכהנה מענייני החכמה, כמה וכמה הבטחות גדולות, וכלנו געינו בבכיה מרוב השמחה. וגם בשמענו צרת השכינה בעונותינו וקולה כחולה המתחננת אלינו. ואז נתחזקנו עד אור הבוקר ולא פסק גירסא מפומנא (=גירסת הלימוד מפינו) בגילה ורעדה. ויהי בבקר הלכנו וטבלנו כאשר עשינו שני ימים קודם... ויאמרו מי יתן והלילה הזאת השניה נתחבר ביחד ונהיה עשרה, והסכמנו לעשות כן. ועם שבלילה הראשון שינה בעינינו לא ראינו אפילו רגע... וגם ביום לא הונח לישן, כי דרוש דרש החסיד נר"ו (=נטריה רחמנא ופרקיה) אחר המנחה וישבנו שם, ועם כל זה שָׁנָנו בעוז מתנינו ועשינו בלילה השניה כסדר הראשון. ומרוב השמחה שהיינו עשרה לא המתינה עד עת קרוא המשנה, ולא עד חצות כמו בלילה הראשונה שהיה ממש בחצות הלילה, רק תכף שהיינו קוראים דברות של משנה תורה (=ספר דברים) בהגיענו אל פרשת שמע, קול דודינו דופק והתחיל, שמעו ידידים המהדרים מן המהדרים... ודברים רבים של חכמה אמר:

... ואלמלא נתן רשות לעין, הייתם רואים האש הסובבת הבית הזאת. לכן חזקו ואמצו ואל תפסיקו הקשר, והעלוני...

הרב צבי יהודה קוק - התעצמות האדם בתורה

אור לנתיבתי, שער נתיבות התורה, נתיב אור התורה, יב

כפי אותה מדה שהאדם דבק בתורה, וקונה לו את סגולתה, כן הוא נעשה יותר ויותר, באור אש קדשה, שכל גופו ועצמו נכלל בו, מוגן ומוצל מן הקוצים ומן הפחיתים, מפגעי חיה ומפגעי אדם, מכל קלקול ומכל טומאה, והוא נכנס בגדר דברי התורה, דדידה היא (שהיא שלו), שאינם מקבלים טומאה, וכפי מדה זו עצמה, של התעצמות הויתו הנפשית בתורה, כן משתכללת יותר ויותר הרגשת צרכו החיונית, להתמלא העשר הגדול וההון הרב של רבבות ניצוצי זרחי כל דקדוקיה ופרטיותיה, סיגיה וגזרותיה, הנמשכים ממקור רוממות שגבה, ומכוונים ומתאימים למשמרת טהרת קדשה.

גבורות השם

"ראינו ששמה התורה יציאת מצרים יסוד היסודות ושרש הכל. ומצוות הרבה באו בשביל היציאה, שעל ידם יהיה לעינינו יסוד הזה, ומאצלנו כל ימות"

(גבורות השם, פרק ג)

יציאת מצרים היא בלא ספק יסוד מרכזי - היסטורי ורעיוני - החורז את התורה כולה, וכדברי המהר"ל: 'יסוד היסודות ושרש הכל'. התורה מציינת מצוות רבות שהטעם שלהם הוא 'זכר ליציאת מצרים' כגון: פסח, סוכה, שבת וקריאת שמע, שאותה אנו אומרים כל יום, ועוד ועוד. כל אלה מעידים כאלף עדים על היותה של 'יציאת מצרים' יסוד האמונה שעליו נבנה הכל' (שם).

אך מה הופך את האירוע הזה, עם כל גדולתו וחשיבותו, להיות יסודי כל-כך עד כדי היותו ציר מרכזי שעליו סובבת התורה כולה? מהם העקרונות החיוניים לזהותנו כיום - כיחידים וכעם - הנשאבים ונלמדים מתוך אותו מאורע גדול ומרכזי?

על נקודות אלה ועל עוד רבות אחרות עומד המהר"ל מפראג, מגדולי ישראל שבכל הדורות, בספרו הגדול 'גבורות השם' על יציאת מצרים. ספר זה הוא השני מתוך סדרת ספרים שכתב, העוסקים ביסודות אמונת ישראל ותורתו. כמו בשאר ספריו, אף בספר זה הבסיס לשיטתו הוא דברי חז"ל, שאותם הוא מברר לעומק ומתוכם הוא דולה פנינים ואוצרות חוכמה מאירים. בשבעים ושניים פרקי של הספר, בונה המהר"ל בניין שיטתי, מן המסד עד הטפחות, המברר את יסודות אמונת ישראל: גלות וגאולה, שיעבוד וחירות, סגולת ישראל, היחס בין ישראל לעמים ועוד ועוד. יש לציין שהמהר"ל מפנה לספר זה פעמים רבות בשאר ספריו, יותר מאשר לספריו האחרים, ומכך אפשר לראות את היותו מעמודי התווך של תורתו.

מתוך מכלול פרקי הספר, הובאו לפניכם במהדורה זאת ארבעה עשר פרקים מרכזיים, שבהם עוסק המהר"ל בנושאי הליבה של יציאת מצרים. אנו תקווה שלימוד פרקים אלה ידרבן ויעודד את הלומדים להעמיק גם ביתר פרקי הספר, ובכך להשלים את תמונת יצירתו הגדולה והעמוקה של המהר"ל

פרק מג.....	68	הקדמה ראשונה.....	7
פרק נא.....	81	פרק א.....	19
פרק נב.....	90	פרק ב.....	23
פרק ס.....	115	פרק ג.....	29
פרק סח.....	137	פרק ד.....	41
פרק סט.....	145	פרק יח.....	49
פרק ע.....	159	פרק כה.....	59

משיבים את האמונה אל הלב כולנו מצטרפים ללימוד יומי באמונה כדי להקיף

מסע שורשים מעמיק בספרי היסוד של גדולי הדורות

כדי לדעת

לימוד קבוע, שיטתי ומגוון שבסופו תדע את עיקרי האמונה של עם ישראל

כדי להתחבר

לבורא עולם

מה המטרה? להקיף ספרי ראשונים ואחרונים העוסקים בנושאי אמונה, ולבנות בתוכנו עולם אמוני עשיר ומסודר.

מתי מסיימים? המחזור הראשון יימשך עד לסוף שנת תשע"ו.

כמה זמן לומדים? מספר דקות מדי יום.

איך לומדים? < מהבסיס: חומרי הלימוד יופצו בחוברות ובמייל.

< להבין: ביאורים להרחבה ולהעמקה.

< יחד: שיעורי אמונה בפריסה ארצית.

תוכנית השנה הרביעית

כסלו-שבט: אגרות הרמב"ם

אדר א'-ניסן: האמונות ודעות

סיון-אב: גבורות השם למהר"ל

אלול-תשרי: הרב קוק

לצפייה בלימוד באינטרנט או לקבלת הלימוד במייל
היכנסו עכשיו לאתר ישיבה או מכון מאיר:

www.yeshiva.org.il

www.meirtv.co.il

הקדמה

המהר"ל פותח את ספרו 'גבורות השם' בשלוש הקדמות מדוע? מהו הצורך המיוחד בהקדמות? אצל רבותינו הקדמה אינה רק סיפור דברים בעלמא. היא שלב מקדים שנדרש כדי להבין את הספר: אי אפשר להבין את הספר על אמיתותו בלא הקדמה. היא אינה חלק מהספר עצמו, אלא מקפצה שמרוממת את הקורא למבט אחר, המאפשר לו לרדת לעומק הדברים. דומה הדבר למגדל הניצב בלב עיר, הנותן מבט-על ופרספקטיבה חדשה על העיר כולה. כל דבר מקבל את מקומו הנכון ביחס למארג כולו. ההקדמה מהווה יסוד לספר כולו, ומכילה את הלומד להבנת התוכן.

ההקדמה הראשונה, שאותה נלמד במהדורתנו, עוסקת באחת השאלות היסודיות ביותר בעבודת ה' - מהו היחס הנכון בינינו לבין ה'? במה עלינו לחקור ולהתעמק, ובמה אין שכלנו יכול להשיג, וניסיון שכזה רק יגרור נזק?

המהר"ל מאריך ומסביר את ההבדל העקרוני בין חכם לנביא - הנביא חי את המציאות האלוהית. עובדה זו אמנם מגבילה את נבואתו לענייני העולם הזה בלבד, אך היתרון הוא שנבואתו מלאת חיים, קשר ודבקות. לעומתו, החכם יכול לעסוק בדברים נסתרים כמו העולם הבא, אך מאידך, חייו עלולים להיות מנותקים מהלך מחשבתו.

לכן, גם החכם צריך להיות מודע למגבלות חכמתו, ולהגביל את חכמתו למקום שאליו היא שייכת. המהר"ל מבאר שאין לנו יכולת להשיג את ה'. ניסיון כזה ישאיר את ה' (ליתר דיוק, את מה שאנו נחשבים עליו) מנותק ומרוחק מהחיים. עיסוק באלוהות דורש זהירות רבה, ואף הוא צריך להיות מכוון למשמעות שלימוד כזה נותן לחיים. עיסוק שכלי גרידא, בלא מורא וזהירות, הופך את הקב"ה למוצג במחקר, ולא למי שמחיה אותנו ומנהיג את המציאות.

המסרה שלנו היא לחבר את החיים שלנו אל הקב"ה. כזו היא יציאת מצרים, שבה התגלה ה' במציאות בצורה הגלויה ביותר. על כן, דווקא ביציאת מצרים אנו מצויים לעסוק באופן נרחב, ולימוד זה מגדיל את כבודו של ה' במציאות, ומגלה את הקב"ה בחיים.

ביאורים

האדם לומד את העולם מתוך מבטו שלו. לעולם הוא לא יוכל לדמיין או לחשוב על דבר שלא נתקל בו בעבר. הוא יכול להרכיב דבר אל דבר ולהגיע לתובנות והשגות מרחיקות לכת, אך בסופו של דבר הוא נמצא בתוך עולמו שלו. לכן, אין ביכולתו לתפוס מציאות ששונה לחלוטין מהמציאות שבה הוא חי.

העולם הבא שונה לחלוטין מהעולם הזה, שבו אנו חיים. אנחנו יכולים להבין שהוא קיים, אך ממש אין ביכולתנו אפילו לדמיין כיצד נחיה שם. אין ביכולתנו לתפוס מהי מציאות נצחית או מציאות שאין בה את ממד הזמן או ממד המקום. מעולם לא היינו בלא הגוף ומגבלותיו החומריות, מעולם לא חשנו מהי רוחניות טהורה לחלוטין.

על כן, מציאות זאת לא מוזכרת בתורה. מדוע? כי התורה היא 'דברי אלהים חיים ביד הנביא'; יש שמתייחסים לתורה כאל ספר חוקים שהקב"ה רוצה שנקיים, כעין מלך שמעוניין שנתינו יבצעו את גזירותיו. אך לא זוהי התורה. אילו היה זה כך, בודאי שהעולם הבא, גן עדן וגיהנום, היו מוזכרים בתורה. הרי בהחלט אפשר להבין שאם נקיים את דבר ה', נזכה בעתיד בשכר גדול ומשמעותי. אלא ששכר כזה לא נוגע בחיים שלנו. זאת ידיעה שכלית גרידא, שאין בה רוממות נפשית - מהסיבה הפשוטה שהנפש שלנו בעולם הזה כלל לא יכולה לחוש או להרגיש את המציאות של העולם הבא.

זאת הסיבה שהעולם הבא לא מוזכר - כי התורה היא תורת חיים. עניינה - לחבר אותנו לה': 'ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום' [דברים ד, ד]. לכן התורה הועברה לנו על ידי נביא ולא, למשל, על ידי מלאך או ספר חוקים יבש. הנביא הוא דמות חיה של איש-אלוהים, החי את המציאות האלוהית - בעולם שלנו. זוהי דמות לחיקוי, שמצד אחד היא אדם כמונו, אך מצד שני כולה מאירה באור אלוהי. הנבואה ולימוד התורה הן דרכים להאיר את החיים האנושיים באלוהיות, ולא דיבור תיאורטי שאינו חודר לכלים האנושיים. לכן התורה עוסקת רק בעניינים שהנביא יכול להשיג, עניינים שמרוממים את חיינו כאן בעולם הזה.

לעילוי נשחת ציפורה בת ר' נפתלי ע"ה

הקדמה ראשונה

תוכן ההקדמה: אין לחקור בנסתרות אבל יש לחקור בניסים ובנפלאות

נבד אלהים הסתר דבר וכבוד מלכים חקר דבר (משלי כה, ב). במדרש בראשית רבה (פרשה ט, א), רבי לוי בשם רבי חמא בר חנינא: מתחלת ספר בראשית עד ויכלו כבוד אלהים הסתר דבר, מכאן ואילך חקר דבר, עד כאן. למה? שהיה השגת אדם מתחלת אל האדם למה שהוא השגתו, מחיב מזה שהדבר שהוא משג לא יהיה נבדל מכל וכל מן האדם המשיג, שאם היה נבדל לגמרי מן האדם המשיג אין ראוי שיהיה בו השגת האדם. כי כבר אמרנו שההשגה של אדם היא מתחלת אליו, יחייב מזה שהדבר שהוא נבדל ממנו לגמרי, אחר שהוא נבדל ממנו, אין ראוי שיהיה לאדם השגה בו. וזהו הסבה שלא נזכר בתורה בפרוש עולם הבא או השגת הנפש אחר המיתה, שאילו היה דברי תורה כמו מלך בשר ודם שהוא מזכיר את עבדיו שלא יעברו את צוואתו, ואז יזכו לשכר הטוב שהוא מבטיח אותם, אז באין ספק היה נזכר היעוד הטוב בעולם הבא ובגן עדן, וכשיסור האדם מן המצוה וימרד בבוראו יהא נדון בגיהנום. אבל במה שהתורה היא דברי אלהים חיים ביד הנביא, לכן הדברים שבתורה לפי השגת הנביא, והדברים האלו הם נבדלים מן האדם הגשמי ואינם עמו במציאות. וכמו שנבדלים בעצמם ואינם עמו, כך ידיעתם רחוק מאד מן האדם ונבדלת ממנו, ולא יכנסו בגדר השגת הנביא דבר שהוא נבדל מן האדם.

כבוד אלוהים הסתר דבר וכבוד מלכים חקר דבר. אמרו על כך במדרש: אמר רבי לוי בשם רבי חמא בן חנינא: מתחלת ספר בראשית עד ויכלו - כבוד אלוהים הסתר דבר, מכאן ואילך - חקר דבר. ביאור דבריהם, יכולת הקליטה של האדם קשורה לאדם ולעולם המושגים שלו, ולכן אין הוא יכול לתפוס 'דברים שאינם קשורים לעולמו ונבדלים ממנו'. זו הסיבה שלא נזכר בתורה העולם הבא והשארות הנפש לאחר המוות, שהם נבדלים ממציות העולם הזה ומהאדם. אם היו דברי התורה כדברי מלך בשר ודם, המצווה את עבדיו שלא יעברו על צויו ומבטיח להם גמול טוב, היו נזכרים בתורה העולם הבא והגמול בגן עדן, ועונש הגיהנום אם ימרוד האדם בבוראו, אבל התורה היא דבר ה' אל עמו ביד נביאו, לכן הדברים האמורים בתורה מוגבלים בהתאם ליכולת השגת הנביא. מכיון שעניינים אלו נעלים מיכולת תפיסה אנושית, לפי שאינם במציאות המוכרת, לכן ידיעת העולם הבא וגן עדן מופקעים מהתפיסה אנושית, ואינם ביכולת השגת הנביא.

[למה - בגלל, מחמת. והדברים האלו - ענייני הגמול בעולם הבא.]

ביאורים

חכמינו אומרים דבר מפתיע - "חֶכֶם עֲדִיף מִנְבִּיא". אילו היו שואלים אותנו, בודאי היינו אומרים שנביא עדיף - הרי הוא מדבר עם ה'. גם בדברי חז"ל רואים שכדי להיות נביא יש צורך בדרגות מיוחדות, הן רוחניות והן גשמיות. זהו גם דבר שלא מצוי בינינו היום, והוא אינו טבעי לנו. אם-כן, מדוע חז"ל אומרים שדווקא החכם עדיף?

המהר"ל מסביר שיתרונן של החכם הוא העיסוק ברבדים שאינם נמצאים בעולם שלנו, למשל העולם הבא והישארות הנפש לאחר המוות. השכל אינו מוגבל לחושים. הראייה, למשל, מוגבלת למה שהעין רואה, ואינה מסוגלת לראות מעבר לכך. לעומת זאת המחשבה יכולה לשוטט בכל רחבי תבל ולעסוק ברבדים מופשטים. בכך עדיפים השכל והמחשבה על פני הנביא, שאמנם ראייתו אינה כראיית העין, אך בכל זאת השגתו מוגבלת למה שאדם מסוגל לתפוס.

אמנם, יתרון זה של החכם הוא גם חסרונו - החכם מסוגל לעסוק ברבדים שאינם נוגעים לחייו, וממילא ייתכן שרבדים אלה לא ישנו אותו. הוא עלול להישאר אותו אדם שהיה. לעומת זאת הנביא, אשר חי את נבואתו - כל חייו משתנים מהקצה אל הקצה. חייו של החכם הינם חיוורים לעומת הלהט, הדבקות והחיות של הנביא. הוא עוסק בעולם הבא בתאוריה, לעומת הנביא שחי דבקות-אלוהית בעולם הזה, ממש כמו שהעין רואה דבר מוחשי. לכן החכם חייב לשים לב לכך שחכמתו לא תהיה "מן השפה ולחוץ", חלילה, מה שלנביא אין צורך לחשוש, שהרי במצב רוחני גנום לא תשרה עליו הנבואה בכל אופן.

אמנם, ישנו קשר מסוים בין העולם הזה לעולם הבא: "העולם הזה דומה לפרודור בפני העולם הבא" [אבות ד, טז]. העולם הזה מוביל אל העולם הבא, העולם הנצחי, ובכך זוהה גם הוא למעט אור מהעולם הבא. התורה מבטיחה לנו אריכות ימים, לא רק כעתיד נעלם, אלא כהתמשכות הטוב והקיום שיש לנו בעולם הזה. מנקודה זו יכול גם כוח הנבואה לראות את העתיד, כיוון שהוא המשך הקיום שיש לנו בעולם הזה.

הרחבות

• ההבדל בין ימות המשיח לעולם הבא

כל הנביאים לא נתנבאו אלא לימות המשיח, אבל עולם הבא, עין לא ראתה וזולתה. רבי יוסף אלבו, בעל ספר העיקרים, מבאר שההבדל המציאותי בין ימות המשיח לעולם הבא הוא בשכר שייתן ה': "התענוגים שבימות המשיח יהיו לגוף ולנפש יחד... אבל העולם הבא שהוא דבר רוחני פשוט לא יושג דמיונו..." [ספר העיקרים מאמר ד, לג]. הנבואה היא השפעה אלוהית על חושי ועל כוח דמיונו של הנביא, החי בעולם החומרי [על פי עין איה שבת ב ו, מז]. לכן הנביא יכול להתנבא רק על דברים שמציאותם דומה לחיי העולם הזה. האדם בעולם הזה מורכב מחומר ורוח, וכן תענוגיו כוללים תענוגים חומריים, כמו אכילת מאכל טעים, ותענוגים נפשיים, כמו שמחה. על פי זה מובן שהנביא יכול לחזות רק את השכר שיגיע בימות המשיח, הכולל תענוג לגוף ולנפש בדומה לשילוב הרוח והחומר בעולם הזה. אולם בעולם הבא השכר יהיה רוחני בלבד, ואין לאדם יכולת לחזות מציאות זו. (עיי' בעין איה שם, שהרב קוק מסביר את ההבדל בין ימות המשיח לעולם הבא באופן שונה).

לאור מה שבארנו יובנו דברי חכמים שאמרו: כל הנביאים לא התנבאו אלא לימות המשיח, אבל עולם הבא עין לא ראתה אלוקים וזולתה. מכיון שבנבואה יש חיבור בין הנביא לדבר עליו הוא מתנבא, אין בכוחה של הנבואה להשיג אלא את ימות המשיח השייכים לעולם הזה ולכן אינם נעלמים לגמרי מהנביא. אבל את העולם הבא שאינו קשור כלל לעולם הזה, אין הנבואה משיגה, כי עין לא ראתה אותו, והנבואה צריכה ראייה. אולם בתורה יש רמז לעולם הבא, שנאמר: והארכת ימים, ופירושו: לעולם שכולו ארוך. דבר זה יכולה הנבואה להשיג, כי הבטחה זו אינה הבטחה רק לעולם הבא, אלא הבטחה לאדם הנמצא בעולם הזה שיהיה לו קיום ואריכות ימים ולא יאבד באופן מוחלט. גם אם האדם מת מיתה טבעית אין זה נחשב אבדון גמור כי יחזור לחיות, ולכן הבטחה זו לא מופקעת מהראייה הנבואית, כיון שזו הבטחה לאדם שחי בעולם הזה שקיומו יתמשך ולא יאבד אובדן נצחי. אבל השגת העולם הבא עצמו, שאינו קשור לעולם הזה כלל, דבר זה לא יכולה הנבואה להשיג, כי לעולם הבא אין חיבור כלל לעולם הזה, ולכן אין יכולת לנביא להינבא עליו. זהו הפירוש האמיתי מדוע לא נזכר העולם הבא בתורה.

המהר"ל המבואר 'קול חי'

פי הפרש יש בין החכמה ובין הנבואה, כי החכם ישיג מצד שכלו, ומכיון שהוא ישיג מצד שכלו יוכל להשיג הדברים הנעלמים והנסתרים ביותר, אבל הנביא יקרא חוזה (עמוס ז, יב), או רואה (שמואל א' ט, ט), ששייך רואה במה שהוא רואה הדבר מבחוץ, לך צריך לכל נביא להתדבק בדבר לאפשר נבואתו בו והוא מתדבק בדברים ההם ויודעם מפני נבואתו, ולפיכך אמרו חכמים (בבא בתרא יב, א): חכם עדיף מנביא. ובאור זה, כי הנבואה דומה בדבר לחוש עין שייך גיש המוחש מלבחוץ. ואף כי אין הנבואה על ידי השגת החוש הגשמי, מכל מקום כמו שהחוש דבק במוחש, כך יש התדבקות כח הנבואה של הנביא - שהוא כח המדמה, או מה שהוא הכח המקבל הנבואה - שהוא מתדבק בדבר שהוא מתנבא עליו. ומפני זה יותר עדיף החכם, אשר הוא משיג ויודע הדברים הנעלמים ומוציא אותם משכלו מעצמו, ומפני ההבדל הזה יקרא הנביא חוזה או רואה, מה שאין כך בחכם. ולפיכך אי אפשר שיבא כלל ענין עולם הבא והשארת נפש בנבואה, כיון שלא שייך בזה רואה או חוזה, כי דבר זה נבדל מן האדם, ולפי שהוא נבדל לגמרי מן האדם לא תפל הנבואה בו, שכן אמרנו כי הנבואה צריך להתדבקות מבחוץ במה שהוא מתנבא עליו. לך עולם הבא והשארת הנפש יתבאר יותר בחכמה, שהחכם משיג הדברים הנעלמים יותר ממה שיתבאר בנבואה, לך חכם עדיף מנביא, מה שהוא יכול להשיג דבר שאי אפשר בנבואה, שכן הנבואה מתדמה לחוש העין המקבל מוחשיו מבחוץ, ואף אפשר להיות נכתב בתורה ענין עולם הבא. שאין זה מענין הנבואה, כי מי שידע החלוק אשר יש בין החכם ובין הנביא, ידע כי אי אפשר דבר זה, כי הנביאים היו מתדבקים בדבר שהם מתנבאים עליו.

ולפיכך אמרו חכמים (ברכות לד, ב): כל הנביאים לא נתנבאו אלא לימות המשיח, אבל עולם הבא, עין לא ראתה וזולתה. באור ענין זה, כי מאחר שצריך לנבואה ראייה, והיא התדבקות מבחוץ במה שידע מן הנבואה, לא היה יכולים להתנבאות רק לימות המשיח, במה שענין המשיח הוא ענין עולם הזה ואינו נבדל מן האדם לגמרי, שהרי הוא בעולם הזה. אבל עולם הבא, שנבדל מן העולם הזה, אין בו נבואה, כי עין לא ראתה אותו. ואין הנביא מתנבא רק בראיה כמו שהתבאר. אכן בתורה קתיב לרמז על עולם הבא, דכתיב (דברים כב, ז): והארכת ימים - לעולם שכלו ארוך, כי אריכות ימים אינו מענין עולם הבא בלבד, רק שהוא הבטחה לנמצא, שהוא האדם הנמצא בעולם הזה, שיהיה לו אריכות ימים לא יפסד. שאם מת מיתה טבעית לא נחשב מיתה שייחזר להיות חי, ואין דבר זה מענין עולם הבא בעצמו, רק שייבטיח שהנמצא בעולם הזה לא יפסד. אבל שייחזר עולם הבא מצד עצמו, לא מצד הנמצא בעולם הזה, לא יתכן, מפני שהעולם הבא מצד עצמו נבדל מן האדם שהוא בעולם הזה. וכמו שהוא נבדל מן האדם, כך נבדל מהשגתו, ואין חבור לנביא לשם ואף יתנבא עליו! וזהו הפירוש האמיתי מה שלא נזכרו דברים אלו בתורה ובנביאים.

יש הבדל בין חכם לנביא. החכם משיג דברים בכח השכל, לכן הוא יכול להבין דברים נעלמים ונסתרים, ואילו הנביא משיג דברים כאדם הצופה מבחוץ על דבר ומתבונן בו, ומשום כך נקרא חוזה או רואה, ולכן הנביא משיג רק בדברים שיש לו קשר אליהם. מסיבה זו אמרו חכמים: חכם עדיף מנביא. ביאור דבריהם: הנבואה דומה לראיית העין, כלומר היא כעין הבטה על דבר חיצוני מהמתבונן. אמנם אין הנבואה כחוש הראייה הגשמי, אבל כשם שחוש הראייה מתחבר אל הנראה המוחשי, כך כוח הנבואה, שהוא הכח המדמה, או כוח אחר המקבל את הנבואה, מתחבר אל הדבר עליו הוא מתנבא. מסיבה זו יש עדיפות לחכם המוציא את הדברים מכוח שכלו, שהוא יכול להגיע גם אל דברים נעלמים. לכן הנביא נקרא רואה או חוזה, מה שאין כן החכם. מבואר לפי זה כי לא יוכל הנביא לראות את העולם הבא, או את השארות הנפש, כי דברים אלו נעלמים מהאדם ואי אפשר להתחבר אליהם, וכבר התבאר כי הנביא צריך להתחבר עם נשוא הנבואה. עולם הבא והשארות הנפש יתבאר לחכם, היכול להשיג את הדברים הנעלמים בשכלו, ולא לנביא. על כן חכם עדיף מנביא. כאמור כוח הנבואה מדומה לחוש הראייה, לכן אי אפשר לכתוב בתורה על העולם הבא, לפי שאינו נראה לנביא. היודע את ההבדל בין חכמה לנבואה, ידע את הסיבה מדוע לא נכתבו בתורה היעודים הרוחניים.

ביאורים

לאחר שבירר המהר"ל שאין יכולת לנביא לחזות בעולם הבא, הוא מציין שלמרות זאת בתורה ישנו רמז לעולם הבא - קיום התורה מביא אריכות ימים, שאינה מסתיימת בעולם הזה אלא היא ממשיכה גם לעולם הבא. מהי אותה אריכות ימים? כמובן, מדובר על אריכות ימים פיזית, אך במפרשים מצאנו גם שהכוונה לאריכות ימים איכותית - ישנו אדם שחי חיים ארוכים, אך הם חסרי משמעות ועל כן חיייו קצרים. לעומת זאת, יש אדם שחי חיים קצרים אך מלאי משמעות, ולכן חיייו ארוכים. התורה מביאה אותנו למצב של 'חיים ארוכים' - חיים רוחניים, מלאי משמעות. היא מאפשרת לנו לחיות באמת ולא לעבור ליד החיים.

הבטחת התורה לחיים ארוכים ועולם הבא אינה הבטחה שנהיה במדרגה של עולם הבא, אלא זו הבטחה שנוכח להמשיך את החיים הרוחניים שחיינו בעולם הזה - גם בעולם הבא. כמובן, העולם הבא יהיה שונה, ובמעלותיו הנשגבות לא עוסקת התורה - כי כפי שהסביר המהר"ל לעיל, אין לנבואה אפשרות להשיג דברים אלה, והם לא יכולים להביא אותנו לדבקות אלוהית. בכל זאת, הידיעה שנמשיך את חיינו 'הארוכים' גם בעולם הבא - רלוונטית ונוגעת גם לחיים שלנו כעת: לעומת הגוף החומרי שהולך וכלה, העולם הרוחני הוא נצחי. כאלה הן גם מצוות התורה ולימודה - נצחיים. כאשר התורה מלמדת אותנו שקיום התורה יביא לאריכות ימים, היא בעצם מלמדת אותנו שכבר כעת - חיינו ארוכים.

תוצאה כזו של קיום התורה היא תוצאה 'בעצם' - זוהי תוצאה ישירה למשמעות העמוקה של התורה, הנותנת חיים רוחניים, ומרוממת את האדם. לעומת זאת, מעלותיו של העולם הבא אינן נובעות מקיום התורה, אלא הן מציאות שהקב"ה יצר והיא אינה תלויה בקיום המצוות שלנו. הבטחה לחיים ארוכים יכולה לבוא גם בדברי הנביאים, כיוון שהיא חושפת את משמעות העמוקה של התורה ומביאה לדבקות אלוהית. לעומת זאת, עניינו של העולם הבא נשגב כל-כך מאתנו, שאין הוא יכול להביא לדבקות אלוהית.

כמו שיש גבול לראיית הנבואה, כך גם לשכל יש גבול. האדם אינו מסוגל להבין את מה שנבדל ממנו ושונה לחלוטין מחייו, ולכן אין לו לעסוק בפרשת בראשית והתהוות העולם. חכמים מכונים אותו שלא להשתמש בכוח השכל בתחומים המנותקים מאתנו, שאינם יועילו לנו, אלא כדי לסלול דרכי חיים.

הרחבות

• מדוע לא נזכר העולם הבא בתורה?

לִכְךָ לֹא נִזְכַּר בַּתּוֹרָה. בספר תפארת ישראל [פרק נז] כתב המהר"ל סיבות נוספות לכך שהתורה לא הזכירה בפירוש את העולם הבא:

א. לחזק את האמונה בתורה - המהר"ל כותב: "כי התורה האמיתית לא זכרה עולם הבא בתורה, כדי שיהיה כל דברי תורה מבוררים ניכרים לכל אדם בחוש העין". התורה הבטיחה שכר ועונש גשמיים, כדי שנוכל לראות את התקיימות הבטחות התורה בעולם הזה. מתוך כך תתחזק האמונה באמיתות תורתנו, לעומת שאר הדתות שהבטיחו למאמיניהן שכר רוחני שאין אפשרות לאמתו בעולם הזה.

כמו כן, אם התורה הייתה מבטיחה שכר רוחני בעולם הבא, אדרבה - האמונה בתורה הייתה נחלשת, כיוון שהבטחות אלה היו נדמות לדברי השקרן, הטוען שדבריו יתקיימו בעוד זמן רב כדי שלא יזכר שקרו.

ב. לעבוד את ה' שלא על מנת לקבל פרס - אם היה מוזכר עולם הבא בתורה, היה נראה שהתורה מחנכת אותנו לעבוד את ה' על מנת לקבל פרס, ודבר זה אינו ראוי.

יש להקשות על כך, שכן מוזכרים בתורה שכר ועונש גשמיים בעולם הזה, כגון: מטר בעתו - אם ישמרו את המצוות, ולהבדיל עצירת המטר - אם יעברו עליהן [דברים יא, יג-יז]! המהר"ל מבאר שהבטחות אלה אינן נחשבות לשכר, אלא הן התנאי שהתנה הקב"ה עם ישראל בקבלת התורה, שאם יעברו על חוקי התורה הם יענשו ויאבדו את טובת העולם הזה שקיבלו כבר. אולם את העולם הבא עוד לא קיבלו, ולכן הבטחה לחיי עולם הבא נחשבת לשכר.

ועיין שם בהסבר נוסף שהביא. (ואף שדברי המהר"ל נראים כסותרים זה את זה, שכן מהטעם הראשון עולה שהקב"ה הבטיח שכר בעולם הזה, ולעומת זאת בטעם השני טוען המהר"ל שהטובות בעולם הזה אינם נחשבות לשכר שכן אין ראוי לעבוד את ה' על מנת לקבל פרס. כך היא דרכו של המהר"ל להביא מספר תשובות שונות לכל שאלה).

לעילוי נשמת איידל בת שלמה ופנינה רחל שניידר ע"ה

אף שבכווחו של השכל להשיג דברים נעלמים שאין הנבואה משיגה, גם השגתו מוגבלת ואין בכוחו להשיג דברים שהם לגמרי מחוץ לעולמו של האדם, כי השגה היא חיבור בין האדם אל הדבר אותו הוא משיג. לבריאת העולם הוא מושג שמחוץ למציאות השגת האדם, כי העולם לאחר הבראו שונה מהעולם שהיה 'בתהליך הבריאה, ולכן ההבנה כיצד נברא העולם, שזה התהליך שקרה לפני שהעולם היה בראו, רחוק מאד מהבנת האדם המכיר את העולם כפי שהוא לאחר שנברא. לכן אמרו חכמים: כבוד אלוהים הסתר דבר - מבראשית עד ויכלו, כלומר את בריאת העולם, שהיא מבראשית ועד ויכלו, יש צורך להסתיר.

[רק - אלא.]

המהר"ל המבואר 'קול חי'

וְאִם שָׁאֵנוּ נוֹכַח לִזְמַר דֶּרֶךְ אַחֵר, וְהוּא אֲמוּנָתִי גַם כֵּן. מִדֶּרֶכָּהּ שֶׁל תּוֹרָה, לִבְאֵר הַמְּסֻבָּב בְּעֵצֶם שְׁאֵהוּ מִדֶּרֶךְ הַחֲכָמָה, לֹא דִבֵּר שֶׁהוּא מְסֻבָּב בְּמִקְרָהּ. וְמֵה שֶׁהַתּוֹרָה מְבִיאָה לַחַיִּי עוֹלָם הַבָּא, אֵין זֶה סִבָּה בְּעֵצֶם רַק בְּמִקְרָהּ, לְפִי שֶׁעוֹלָם הַבָּא נִבְרָא מֵאוֹתוֹ יִתְבָּרֵךְ כְּמוֹ שֶׁנִּבְרָא עוֹלָם הָזֶה, וְאִם כֵּן לֹא יִתְּנֵן לִזְמַר רַק שֶׁבְּשִׁמְרֵית תּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ זֹכֶה לְאֶרֶץ יָמִים שְׁלֵא יִהְיֶה נִפְסֵד, כִּי הַחֲטָא מְבִיא לְאֶדָם הַפֶּסֶד, וּבִקְיֹם הַמִּצְוָה זֹכֶה לְאֶרֶץ יָמִים, שֶׁזֶה נִזְכָּר בַּתּוֹרָה תָּמִיד: וְהֶאֱרַכְתָּ יָמִים (שם), לְמַעַן תַּחֲיֶין (שם; כט, ח, א). וְכֹאֲשֶׁר יִהְיֶה לוֹ חַיִּים, אִזְ מַעֲצָמוֹ בֹּא לְעוֹלָם הַבָּא שֶׁהוּא יִהְיֶה בְּסוֹף, וְאִם לֹא יִשְׁמֹר הַתּוֹרָה, לֹא יִהְיֶה לוֹ אֲרִיכַת יָמִים וְיִגִּיעַ לוֹ הַמֵּיתָה, וְאִךְ יָבֹא לְעוֹלָם הַבָּא? נִמְצָא כִּי אֵין הַתּוֹרָה סִבָּה בְּעֵצֶם לְעוֹלָם הַבָּא, רַק לְאֲרִיכַת יָמִים. מִשָּׁל זֶה, שֶׁהַתּוֹרָה נִתְּנָת לְאֶדָם חַיִּים בְּעוֹלָם הָזֶה, וְאֵין הַתּוֹרָה סִבָּה לְעוֹלָם הָזֶה. אֲבָל כֹּאֲשֶׁר הַתּוֹרָה נִתְּנָת חַיִּים לְאֶדָם בְּעוֹלָם הָזֶה, אִזְ בְּעֵצָמוֹ הוּא בְּעוֹלָם הָזֶה, וְכֵן הַתּוֹרָה סִבָּה בְּעֵצֶם לְאֲרִיכַת יָמִים וְאִינֶה סִבָּה לְעוֹלָם הַבָּא. לִכְךָ לֹא נִזְכָּר בַּתּוֹרָה רַק הַמְּסֻבָּב בְּעֵצֶם, שְׁאֵהוּ אֲרִיכַת יָמִים, וְאֵל זֶה הַתּוֹרָה הִיא סִבָּה בְּעֵצֶם.

אֲמַנִם פֶּרֶשׁ זֶה מִקְרָה לִזְמַר, כֹּאֲשֶׁר הַתְּבָאָר מַעֲנִין הַנְּבִואָה בְּעֵצָמוֹ, שֶׁכְּמוֹ שֶׁחוֹשֵׁב הָעֵין הַמְּקַבֵּל הָרְאוּת מְקַבֵּל מוֹחֲשֵׁיו עַל יְדֵי הַתְּדַבְּקוּת הַחוּשׁ בְּמוֹחֲשׁ, כֵּךְ כֹּחַ הַנְּבִואָה עַל יְדֵי הַתְּדַבְּקוּת כֹּחַ הַנְּבִואָה בְּמִשְׁגַּח הַהוּא הוּא מִתְּנַבֵּא, וְלִפְיֶכֶךְ אֵי אֲפֹשֶׁר שִׁיְהִי הַתְּדַבְּקוּת בְּדָבָר נִבְדָּל מִן הָעוֹלָם. וְיִלְלֶךְ אֵי אֲפֹשֶׁר הַתְּדַבְּקוּת בְּעוֹלָם הַבָּא בְּעֵצָמוֹ כִּי אִם בְּעוֹלָם הָזֶה, וְאֲשֶׁר יִגִּיעַ לְמִצְיָאוֹתוֹ בְּעוֹלָם הָזֶה כְּמוֹ: וְהֶאֱרַכְתָּ יָמִים וְכִיּוֹצֵא בָּזֶה, שֶׁהוּא דִּבֵּר שֶׁנִּמְשָׁךְ לְמִצְיָאוֹת שִׁישׁ לוֹ בְּעוֹלָם הָזֶה, שֶׁכֹּאֲשֶׁר יַעֲשֶׂה רָצוֹנוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יִהְיֶה קִיּוֹם לְמִצְיָאוֹתוֹ אֲשֶׁר יֵשׁ לוֹ עֵתָהּ, בְּעוֹלָם הָזֶה, וְדָבָר זֶה מְבָאָר וְאֵין לְהֶאֱרִיךְ.

וְאִף שֶׁהַשִּׁכָּל מִשְׁיֵג הַדְּבָרִים הַנְּעֻלָּמִים, מִכָּל מְקוֹם דִּבֵּר שֶׁהוּא נִבְדָּל מִן הָאֶדָם לְגַמְרִי, רָאוּי שְׁלֵא יִהְיֶה הַשְּׁגָתוֹ בּוֹ, כִּי דִבֵּר שֶׁהוּא נִבְדָּל מִן הָאֶדָם אֵין רָאוּי שִׁיְהִי לוֹ הַשְּׁגָה בּוֹ, שֶׁכֵּן הַשְּׁגָה חֲבוּר וְצָרוּף לְמִשְׁגַּח. וְהִיִּצִיָּאָה שֶׁל עוֹלָם לְפַעַל הַמִּצְיָאוֹת הוּא נִבְדָּל מִן הָעוֹלָם אַחֵר הַמִּצְאָה הָעוֹלָם בְּפַעַל, שֶׁאֵין הַדְּבָר כֹּאֲשֶׁר הוּא פֶּעֶת הַיּוֹיָה מִתְּדַמֶּה לְאַחֵר הַמִּצְאָה, וְלִפְיֶכֶךְ הַהֲשָׁגָה בְּדָבָר זֶה שֶׁהוּא הַמִּצְאָה הָעוֹלָם, וְאִךְ יֵצֵא לְפַעַל הַמִּצְיָאוֹת שְׁאֵהוּ קֶדֶם הַמִּצְאָה, הוּא נִבְדָּל לְגַמְרִי מִן הָאֶדָם אֲשֶׁר הוּא נִמְצָא בְּעוֹלָם. וְלִפְיֶכֶךְ עַל זֶה אָמַר (משלי כה, ב): כִּבֹּד אֱלֹהִים הַסֵּתֵר דִּבֵּר מִן בְּרָאשִׁית עַד וְיִכְלֹ, שֶׁעַד וְיִכְלֹ מִזְכִּיר בְּמִנְיֹת הַנִּמְצָאִים וְאִךְ יֵצֵא לְפַעַל, וְזֶה יֵשׁ לְהַסְתִּיר.

אֲמַנִם נִתֵּן לְפַרֵשׁ בְּאוֹפֵן אַחֵר וְגַם פִּירוּשׁ זֶה אֲמִיתִי. דְּרַכָּהּ שֶׁל הַתּוֹרָה לְכַתּוּב עַל 'תּוֹצֵאָה יִשִּׁירָה וְהַכְרִיחַת שֶׁל פַּעֲלוֹה, וְלֹא עַל תּוֹצֵאָה עֲקִיפָה אוֹ אֲפַשְׁרִית. הַמִּצְיָאוֹת שֶׁהַתּוֹרָה מְבִיאָה אֵת שׁוֹמְרָה וּמְקִימָהּ לַחַיִּי הָעוֹלָם הַבָּא, אִינֶה תּוֹצֵאָה יִשִּׁירָה שֶׁל שְׁמִירַת הַתּוֹרָה אֵלֵא תּוֹצֵאָה עֲקִיפָה, וְלִכֵּן זֶה לֹא כְּתוּב בַּתּוֹרָה. פִּירוּשׁ: הָעוֹלָם הַבָּא נִבְרָא עַל יְדֵי הַקֶּב"ה כְּמוֹ שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם הַזֶּה, לִכֵּן מִצְיָאוֹתוֹ קִימָת גַּם אִם אֵין הָאָדָם שׁוֹמֵר תּוֹרָה וּמִצְוֹת, אֵלֵא שְׁבַשְׁמִירַת הַתּוֹרָה וּבִקְיֹם הַמִּצְוֹת זֹכֶה הָאָדָם לְאֲרִיכַת יָמִים, הֵינּוּ שִׁתְקִימִם וְלֹא יֵאבֵד אוֹבֵדָן מוֹחֲלָט, כִּי הַהֲטָא מְבִיא אֵת הָאָדָם לְאֲבִידָן מוֹחֲלָט. דָּבָר זֶה מוֹזָכֵר בַּתּוֹרָה כְּמָה פַּעַמִּים: וְהֶאֱרַכְתָּ יָמִים, לְמַעַן תַּחֲיֶין. כֹּאֲשֶׁר זֹכֶה הָאָדָם לְחַיִּים נְצַחִים, מִמִּילָא יְבוֹא אֵל הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁהוּא הָעוֹלָם הַנְּצַחִי. וְאִם לֹא יִשְׁמֹר תּוֹרָה וּמִצְוֹת, לֹא יִזְכֶּה לְאֲרִיכַת יָמִים, כְּלוֹמֵר לְקִיּוֹם, וְלִכֵּן לֹא יִגִּיעַ אֵל הָעוֹלָם הַבָּא. הָעוֹלָה מִהַדְּבָרִים אֵלֵא, שְׁמִירַת הַתּוֹרָה הִיא לֹא סִיבָה יִשִּׁירָה לַחַיִּי הָעוֹלָם הַבָּא, אֵלֵא סִיבָה לְאֲרִיכַת יָמִים, וּמִתּוֹךְ כֵּךְ זֹכֶה לְעוֹלָם הַבָּא. דּוֹגְמָה לִזֶּה, קִיּוֹם הַתּוֹרָה נִתֵּן לְאָדָם חַיִּים בְּעוֹלָם הַזֶּה, אֲבָל אֵין שְׁמִירַת הַתּוֹרָה סִיבָה לְקִיּוֹם שֶׁל הָעוֹלָם הַזֶּה. כֹּאֲשֶׁר הַתּוֹרָה מַעֲנִיקָה לְשׁוֹמְרָה חַיִּים בְּעוֹלָם הַזֶּה, מִמִּילָא הוּא קִיּוֹם בְּעוֹלָם הַזֶּה, וְכֵן גַּם בִּיחֹס לְעוֹלָם הַבָּא, הָעוֹלָם הַבָּא הוּא עוֹלָם קִיּוֹם, מִי שׁוֹזֶכֶה לְאֲרִיכַת יָמִים בְּגִלַּל שְׁשׁוֹר מֵהַתּוֹרָה, זֹכֶה לְעוֹלָם הַבָּא. לִכֵּן לֹא נִכְתָּב בַּתּוֹרָה הַשִּׁכָּר שֶׁל הָעוֹלָם הַבָּא, מִפְּנֵי שֶׁאֵין הָעוֹלָם הַבָּא שִׁכָּר לְשְׁמִירַת הַתּוֹרָה, אֵלֵא הַתּוֹרָה מְבִיאָה לְאֲרִיכַת יָמִים, וְזֶה הַשִּׁכָּר הִישִׁיר עַל שְׁמִירַת הַתּוֹרָה.

אוֹלָם, בְּכָל אוֹפֵן נִצְטָר לִזְמַר 'אֵת מַה שֶׁאֲמַרְנוּ לְמַעַלָּה בַּעֲנִיין הַנְּבִואָה, שְׁכִמוֹ שֶׁהָעֵין יִכּוֹלֶה לְרַאוֹת רַק כֹּאֲשֶׁר יֵשׁ קֶשֶׁר בֵּין חוֹשׁ הָרְאִיָּה לְדִבֵּר הַנִּרְאָה, כֵּךְ כּוֹחַ הַנְּבִואָה הוּא רַק כֹּאֲשֶׁר יֵשׁ קֶשֶׁר בֵּין הַנְּבִיא לְבֵין מוֹשֵׁה הַנְּבִואָה, וְלִכֵּן לֹא יִזְכֶּה הַנְּבִיא לְהַנְבִּא עַל דִּבֵּר שֶׁמִּחוּץ לְמוֹשְׁגֵי הָעוֹלָם הַזֶּה. יֵעָל כֵּן לֹא יִכּוֹלֶה הַנְּבִואָה לְדַבֵּר עַל עוֹלָם הַבָּא, אֵלֵא רַק עַל מַה שִׁישׁ לוֹ קֶשֶׁר אֵל הָעוֹלָם הַזֶּה. הַנְּבִואָה יִכּוֹלֶה לִזְמַר: וְהֶאֱרַכְתָּ יָמִים וְכִיּוֹצֵא בּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁזֶה מוֹשֵׁה הַשִּׁיִּיךְ לְעוֹלָם הַזֶּה, כִּי כֹאֲשֶׁר מְקִיִּים אֵת רָצוֹן הַבּוֹרָא, יֵשׁ קִיּוֹם לְמִצְיָאוֹתוֹ כְּמוֹ בְּקִיּוֹמוֹ בְּעוֹלָם הַזֶּה. דָּבָר זֶה בְּרוּר וּמְבִואָר וְאֵין צוּרֵךְ לְהֶאֱרִיךְ.

קיום התורה והמצוות סיבה בעצם לאריכות ימים ולא לעולם הבא

השגת הנבואה מהעולם הבא רק את אריכות הימים, שזה שייך גם בעולם הזה

גם השכל לא משיג דברים שקדמו להוויתו

ביאורים

לאחר שהסביר המהר"ל שהשכל, בשונה מהנבואה, מסוגל לעסוק בדברים שמעבר להשגתו - הוא מברר שגם בהשגה השכלית ישנם סייגים. בעבודת ה', גם כאשר אנו עוסקים בשכלנו בדברים נעלמים ונשגבים, חשוב שיהיה לנו קשר כלשהו אליהם. ישנם דברים כאלה שהם מעבר להשגתנו ועיסוק בהם לא יתרום לעבודת ה' שלנו. למשל, הפילוסופים עסקו במציאות אלוהים ורק הזיקו. הם הגיעו להבנות שגויות ויצרו ריחוק בין האדם לבוורא. העיסוק במושגים האלוהיים דורש זהירות מרובה, והתפרצות אליהם בלי יראה וכבוד, פוגעת ביחס הבריא שקיים באדם כלפי אלוהים. אפשר לראות ביטוי לזה בהלכות שיש עליהן איסור לדרוש אותן ברבים: מעשה מרכבה אין דורשים אפילו ליחיד, מעשה בראשית אין דורשים לשנים, וסוד עריות אין דורשים לשלשה. בימים הקרובים נעמיק מדוע הסתירו נושאים אלה.

הביטוי 'מרכבה' מורה על כך שיש דבר נעלה ונשגב אשר רוכב עלינו. כמו אדם הרוכב על הסוס, כך הקב"ה מנהיג את המציאות ומוביל אותה ליעדה. סוס אשר יעז לנסות להבין את מהותו של האדם הרוכב עליו, יגיע לעיוותים משמעותיים. הסוס, בהיותו סוס, לא מסוגל כלל להבין מהו אדם, מהן מחשבותיו ומגמותיו. אילו אכן ינסה להבין אותו, ייתכנו שתי אפשרויות - או שהוא יחליט שהאדם הוא יצור לא מובן, או שהוא יסביר את רצונותיו של האדם כרצונותיו של הסוס - שהרי אין לו בעולמו אלא מחשבתו הסוסית. כך גם אדם שינסה להבין את האלוהות יגיע לעיוותים במציאות - אפשרות אחת זו הכפירה של הפילוסופים שהגדירו שהאלוהות רחוקה מהמציאות; אלוהים כל-כך לא מובן כך שההסבר היחיד העולה על הדעת שהוא פשוט מנותק מהמציאות, והבריאה נוצרה לא מתוך בחירה מודעת. אפשרות שנייה זו העבודה זרה, שהפכה את האלוהות ליצור גשמי. משמעות נוספת של המרכבה היא כמו הנשמה - שהיא מחיה את האדם. הכפירה או העבודה זרה יוצרות ניתוק בין האדם לבוורא, ופוגעות בצינור החיים שלו.

כדי לשמר את היחס הנכון לבוורא יש צורך בהבדלה. ההבדלה יוצרת קדושה, בכך שהיא מבדילה בין החול לבין הקודש. כאשר האדם מעררב בין החול ובין הקודש, הקודש מתחלל, היחס בינו לבין החול מתעוות, ואין הוא מסוגל להנהיג ולהחיות את עולם החול. לעומת זאת, כאשר אדם מבין שהקדושה נעלית ובלתי מושגת, דווקא אז הקדושה מתחברת לעולם החול, מקומה כמנהיגה את המציאות נשמר, והיא מחיה ומפריחה את עולם החול. על כן, כאשר אדם עוסק במציאות הנבדלת של ה', עליו לעסוק בכך בינו לבין עצמו, בהתייחדות, בלא שיתוף ידיעות אלה ברשות הרבים. על כן, אין דורשים במרכבה ליחיד.

לעומת זאת, מעשה בראשית עוסק כבר במציאות העולם הזה - בבריא. כאן ישנה אפשרות ללמוד דבר זה עם אדם נוסף, כעין הקב"ה שנותן ומעניק לבריא. מאידך גיסא - כפי שנראה מחר - אסור ללמוד על כך עם שני אנשים. עדיין מדובר כאן בנושאים שורשיים ועמוקים השייכים למידת הדין - מידת האמת, שקודמת לעולמנו המכונה 'עלמא דשיקרא'; הפער העצום בין הבריא היסודית שברא ה' לבין עולמנו, עלול ליצור עיוותים בהבנת הבריא שברא ה'.

הרחבות

• שיעור פרטי בסודות התורה

אין דורשין בעריות לשלשה ולא במעשה בראשית לשנים ולא במרכבה ליחיד. המהר"ל מביא פירוש רעיוני להדרכת חז"ל שיש ללמוד לימודים אלה בקבוצות קטנות. הסבר אחר מופיע בדברי הרמב"ם: "ולמה אין מלמדין אותו לרבים, לפי שאין כל אדם יש לו דעת רחבה (=לא לכל אדם יש דעת רחבה) להשיג פירוש וביאור כל הדברים על בורין" [רמב"ם הלכות יסודי התורה ד, יא]. מקצועות אלה בתורה - אין ללמד ברבים, כיוון שיש לבחור בקפידה את התלמידים הראויים שבכוחם להבין את עומק סודות התורה. כמו כן, בגלל העומק העיוני ודקות ההגדרות שנדרשים להבנת נושאים אלה, יש ללמד בקבוצות קטנות, כדי שהרב יוכל להיות בטוח שכל תלמיד הצליח לרדת לעומק דעתו.

לעילוי נשמת חיים מאיר אלתר בן נחום צבי הכהן ז"ל
להצלחת עדי יוסף בן אסתר איטה ורחל חנה בת חווה ומשפחתם הי"ו

ויברך ב' דחגיגה (יא.ב): אין דורשין בעריות לשלשה ולא במעשה בראשית לשנים ולא במרכבה ליחיד. פרוש אלו שלשה דברים: הראשון, שהשם יתברך מציאותו מבדל מכל הנמצאים ואין לו השתתפות עמם. השני, שהוא יתברך המציא שאר הנמצאים. השלישי, שהם מסודרים מאתו בסדר שלהם. כי מה שהמציא אותם, שהוא הוצאתם לפעל, דבר בפני עצמו, ואלו זה שסדר אותם כפי מה שהם עליו, ענין בפני עצמו, כי הפנאי הבונה בית, מתחלה מסדר אותו בשכלו, ואחר כך מוציא אותו לפעל. וזה מה שאמר (תהילים נ, א): אל אלהים ה' דבר ויקרא ארץ, כי השם המיוחד הוא שם העצם, מורה שהוא נבדל מכל הנמצאים ובו מקיימים כל הנמצאים, ושם אלהים פועל הנמצאים כלם, שהרי בכל מעשה בראשית נאמר: ברא אלהים, ובשם אל סדר הנמצאים כלם, כי בריאתם בדין, וסדר כל עניניהם בחסד, שזה השם הוא חסד. וזה שאמר: לא במרכבה ליחיד, כי המרכבה מורה שהוא יתברך נבדל מכל הנמצאים, כי כל רוכב במה שהוא רוכב עליו הוא נבדל מן אשר רוכב עליו. וכל ענין המרכבה, ההשגה המורה על שהוא יתברך נבדל מכל הנמצאים, ואף הוא רוכב עליהם ומנהיג. כי בזה שהוא נבדל מהם, מנהיג אותם, כמו הרוכב המנהיג אשר רוכב עליו. וכמו הנשמה שבאדם שהיא נבדלת מגוף האדם, ובמה שהיא נבדלת מן הגוף מחיה אותו ומנהיגתו. וכמו שזאת השגה מורה על שהוא יתברך נבדל מזולתו ואין בו השתתפות עם זולתו, אפענין זה תהיה השגה שלא תהא בה השתתפות בזאת הידיעה רק לעצמו.

אמנם מעשה בראשית, שרצה לומר שהקדוש ברוך הוא המציא המציאות ובאיה ענין יצאו לפעל ונמצאו, לכך אמר: עד ויכלו כבוד אלהים הסתר דבר, שזה הוא אשר המציא אותם לפעל, אבל מן ויכלו ואילף אינו מדבר במה שנמצאים מאתו יתברך, רק מדבר במה שנמצאו התולדות זה מזה, ואיפני שהחכמה של מעשה בראשית, יציאתם לפעל, ונמצא השם יתברך לזולתו, שהרי המציא אותם, ובענין זה מתר לדרש, שהחכמה מגיע אל זולתו, לכך מתר לדרש ליחיד.

אמרו חכמים בפרק שני של מסכת חגיגה: אין דורשים בעריות בשלושה, ולא במעשה בראשית בשנים ולא במרכבה ביחיד. דברים אלו מכוונים כנגד שלושה דברים: הראשון, שהקב"ה נבדל מכל הנמצאים בעולם, ואין דבר משותף בינו ובינם. השני, שהוא יתברך ברא את כל הנמצאים, והשלישי, שכל הנמצאים מסודרים לפי סדר וחוקיות שהוא קבע בעולם. הענין השני והענין השלישי הם ענינים שונים. דוגמה להבנת ההבדל, כאשר בנאי בונה בית, בתחילה הוא מתכנן אותו בשכלו ואחר כך בונה אותו בפועל. זו הכוונה בפסוק בתהילים: א-ל אלוקים ה' דיבר ויקרא ארץ. בפסוק הזה נזכרו שלושה שמות. השם המיוחד, הוא שם העצם המורה שהקב"ה נבדל מכל הנמצאים, ובו מקיימים כל הנמצאים. שם אלוקים, הוא השם שבו נבראו כל הנמצאים, שהרי בפרק א של ספר בראשית מוזכר רק שם אלוקים. והשם א-ל בו סודרו כל הברואים, כי נבראו במידת הדין וסודרו במידת החסד, והשם א-ל מורה על החסד. מה שאמרו שאין דורשים במרכבה ליחיד, כוונתם שהמרכבה מרמזת על היות הבורא נבדל מכל הברואים, כי הרוכב אינו זהה למי שהוא רוכב עליו, אלא הם שני נמצאים שונים. הו ענין המרכבה, להורות, שהוא יתברך אינו משותף עם הנבראים, אלא רוכב על הנמצאים ומנהיג אותם, כמו הרוכב על הבהמה שרוכב עליה ומנהיג אותה. ניתן לדמות זאת לנשמה המצויה באדם, שהיא אינה משותפת לצד החומרי שבאדם, ומכיון שהיא אינה משותפת איתו היא מחייה אותו ומנהיגה אותו. ³כשם ששם אלוקים מורה על שהוא יתברך נבדל לחלוטין משאר הנבראים ואין לו כל דבר משותף איתם, ⁴כך מורה שם זה על שהוא היודע את עצמו ואין ידיעתו מגיעה לאחרים. בזה אין דורשים כלל אפילו לא ליחיד.

אולם מעשה בראשית, שמשמעותו באיזה אופן הוציא הקב"ה את הנבראים אל הפועל, כבר אינו בכלל כבוד אלוקים הסתר דבר, כי רק עד ויכלו, שמדבר על הבורא המוציא את הנבראים לפועל בכלל הסתר דבר, אבל מויכולו ואילך, שמדובר על פעולת הבורא בבריאת דבר מדבר, אינו בכלל הסתר דבר ובזה מותר לדרוש ליחיד. ⁵במעשה בראשית התגלה הקב"ה לנברא שהוא כביכול חוץ ממנו, לכן בחוכמה זו ניתן לדרוש ליחיד, שמגלה את החכמה למי שחוש ממנו.

ביאורים

המהר"ל הזכיר לעיל (י' סיון) שסידור העולם ('סוד עריות') נעשה במידת החסד. יש קשר בין מידת החסד לבין איסור עריות: בתורה נזכר: "וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת אָחוֹתָו בֵּת אָבִיו אוֹ בֵּת אִמּוֹ וְרָאָה אֶת עֵרְוָתָהּ וְהָיָה תְרָאָה אֶת עֵרְוָתוֹ חֶסֶד הוּא" (ויקרא כ, יז). מדוע מכנה התורה את איסור עריות כ'חסד'? עניינו של החסד הוא נתינה. התפשטות מציאות אחת והשפעתה על מציאות אחרת. כזה הוא קשר בין איש לאישה, שמעניקים זה לזה ודואגים זה לשלומם של זה.

סוד עריות והצורך לאסור חלק מהנתינה בין איש לאישה - משמעותם שיש חסד מזיק. חסד בלא אבחנה אינו טוב. הנתינה צריכה להינתן למי שמתאים לקבל. כאשר ישנו חסד במקום הלא נכון, נוצרים עיוותים עמוקים המצריכים עונש מיתה והכרתה מעם ישראל. הקב"ה בחכמתו טבע בעולמו חוק, מתי החסד מועיל ומתי הוא מזיק. פריצה של חוק זה מזיקה ופוגעת בקדושתו של האדם, והחסד והנתינה מידרדרים לבהמיות ואהבה עצמית רדודה. ייתכן שחוק זה הינו חוק התורה כולה - מתי על האדם לנסות לרומם מציאות מסוימת, ומתי אין הדבר בכוחו, ובמקום שהוא ירומם את המציאות, המציאות תשפיל אותו.

איסורי העריות שבתורה מלמדים אותנו על סדרי הקדושה בישראל באופן כללי. בקדושה ישנם שני מרכיבים - פרישות מדרכים עקלקלות, ומרכיב של חיים וחיבור לטבע העליון של האדם. בלימוד סוד העריות אנו לומדים אלו חיבורים בין איש לאישה הם חיבורים של קדושת המשפחה הישראלית, ואלו חיבורים הם דרכים פסולות וטמאות שיש להתרחק מהן. באופן רחב יותר, סוד עריות מלמד אותנו ממה האדם צריך להתרחק ולמה עליו להתקרב.

אף שגם עניין העריות הוא עניין עמוק מאוד, כיוון שהוא נוגע לסדר בני האדם והחיבורים הכשרים והפסולים ביניהם, הלימוד נעשה מרב לשני תלמידים; אפשר להקביל זאת לבריאת העולם, שבה סידר ה' את בני האדם - כך גם בלימוד זה הרב מעביר לתלמידים את הסדר הנכון של המציאות ויוצר בקרבם מציאות רוחנית מסודרת ואמתית. אפשר גם להקביל לימוד זה לאיש ואישה, כפי דברי הגמרא: "שלשה שותפין הן באדם: הקדוש ברוך הוא ואביו ואמו" [קידושין ל:]. הנשמה ניתנת מאת הקב"ה בהתאם לחיבור הנכון בין איש לאישה. כך גם בלימוד זה - התורה, הנמשלת לנשמה, נמסרת כאשר ישנו מצב רוחני מתאים אצל התלמידים, ומצב כזה מתאפשר רק במצב שבו ישנם שני לומדים המכוונים ומאזינים לדברי הרב, ולא כאשר ישנם שלושה לומדים - ואז יכול להיות מצב שבו שני תלמידים מדברים בינם לבין עצמם, ורק אחד מקשיב ומאזין לדברי הרב.

לסיכום, מסיים המהר"ל, ישנן שלוש מדרגות של עומק רוחני הדורשות רמה רוחנית מתאימה: המדרגה של סוד עריות שאותה הסברנו כעת. מעליה נמצאת המדרגה של מעשה בראשית - נקודת המעבר מעולם אלוהי לעולם אנושי ובריאת בני האדם, ועל כן יש ללמד זאת רק ליחיד. המדרגה הגבוהה ביותר היא מעשה מרכבה, העוסק במציאות טרם בריאת האדם, מציאות שנבדלת לחלוטין מהאדם, ולכן אין ללמוד אפילו ליחיד. כמות הלומדים משפיעה על צורת הלימוד ועל איכותו, ובעיקר על המצב הנפשי שבו נמצא הלומד. כיוון שהתורה היא אינה ידיעות שכלית גרידא, אלא מציאות נשמתית הנמסרת בכל רגע מבורא עולם (כפי שאנו מברכים בתורה 'נותן התורה' בלשון הווה), יש צורך במעלה רוחנית ובמצב נפשי שיתאים לקליטת הארה רוחנית.

לעילוי נשמת אברהם זאב בן ישראל משה ז"ל

נדרשת ליחיד, ואין דורשים לשניים, כי מעשה בראשית הוא הבריאה שברא הקב"ה. העריות זהו החוק שקבע הקב"ה לנבראים בעולם שלא ישנו אותו, ודבר זה במדרגת הנבראים, לכן דורשים בשניים אבל לא בשלושה. האיסור לדורש בשלושה מבורא בחז"ל, שאם ידרוש בשלושה יש חשש לטעות. הלימוד בחוקי הקב"ה הוא דבר שראוי להסתיר, אבל אם יהיו שלושה תלמידים, יש חשש שבשעה שהרב יסביר לאחד, ³שני התלמידים האחרים ידונו ביניהם ויסיקו מסקנות שאינן נכונות, מפני שדברים אלו נעלמים ונסתרים, וצריכים להם רב שילמדם.

[במה - מסוים. כל דבר זה - העיסוק בעריות דהיינו בסידור חוקי הבריאה אף הוא ענין נסתר מן האדם.]

ועריות מתר לדרש לשנים, מפרש שם (בחיגה שם) עריות, סוד עריות. ופרוש סוד עריות, ¹סדר המציאות וחבורם זה עם זה, ועל זה בא סוד העריות, שהשם יתברך סדר בחכמה שזה אסור עם זאת וזאת אסורה עם זה כפי הסדר שסדר השם יתברך הנמצאות בחכמה, וכל סדר במה, ²אי אפשר רק בין שני דברים, כי בדרך אחד ובנמצא אחד אין סדר. ולפיכך דורשין בעריות בשנים, וזה, הדורש השלישי המוציא הדבר, כי ראוי שיהיה הלמוד ³כפי הלמוד שהיה החכמה עצמה, שאם הלמד שהוא החכמה מתפשט, כך הלמוד מתפשט גם כן לפרסם אותו. ולפיכך, במה שסוד עריות תולה בסדור הנמצאים והתחבר זה עם זה והתרחק זה מזה, ואין סדר רק בשנים המסדרים מן המסדר, ודבר זה בנודאי התפשטות בעולם, לא כמו מעשה בראשית שאינו רק הוצאתם לפעל, לפיכך דורשין בעריות בשנים והדורש הוא השלישי. ועוד, במה שהעריות כלם התרחקות מדבר שאין ראוי החבור, ויהיו הנמצאים עומדים בחקם וגבולם שנתן השם יתברך להם. ולכך נקראים העריות חק כדכתיב (ויקרא יח, ד): את חקתי תשמרו גבי עריות. וזהו סוד העריות, כי השם יתברך המציא הנמצאים ונתן להם חק ולא יצאו מחקם. וזהו כולל כל הנבראים שיש להם חק, שישמרו חקם. והעריות שהוא החבור במי שאין ראוי לו, הוא יציאה מן החק, ולפיכך ענין העריות הוא יותר קרוב אל העולם במה שהוא חק הנמצאים, שלא יצאו מחקם ויפיקו גמול, והרי המדרגות הם שלש: האחד, הוא המרכבה, במה שהוא יתברך נבדל מן הנמצאים לגמרי. ומפני כי ההשגה הזאת במה שהוא יתברך נבדל מן העולם, לכך אין ראוי שיהיה פרסום בעולם לגמרי לדבר זה, ואין דורשין במרכבה ליחיד. ומעשה בראשית שהוא יציאת העולם לפעל מן השם יתברך, והוא מדרגה יותר נראה בעולם, דורשין לאחד ולשנים אסור, שהרי אין מעשה בראשית רק מה שהוציא לפעל הנבראים. אבל העריות, שהוא חק הנמצאים עצמם שלא יצאו מסדר הראוי להם, הוא מדרגה עוד יותר נתלה בנמצאים עצמם, הוא יותר קרוב אל העולם, ולפיכך בשנים מתר ולשלושה אסור. כי כבר אמרנו, כי כל דבר זה ⁴הוא נבדל מן העולם עצמו אחר המצאו ואחר שסדרו השם יתברך, ולפיכך יותר יש הטעה גם כן בדרך הזה, כמו שפירש שם, שאם ידרש בשלושה, מתוך שהרב מסביר דבר לאחד, דבר שראוי להסתירו בעצמו, ⁵אם אחד ישא ויתן עם חברו בענינים שהם נסתרים כמו אלו שפירשים ונבדלים מבני אדם, יבא לטעות, אחר שהשגה זאת בדרך שהוא נבדל מן העולם עצמו, ודבר זה ברור.

בעריות מותר לדורש לשניים. הגמרא מבארת שעריות הכוונה לסוד העריות, פירוש: ¹סדר המציאות והקשרים שביניהם, היינו החוקים שקבע הקב"ה בעולם בחיבור המותר והאסור בין בני אדם. ניתן לדבר על סדר כאשר יש לפחות שני דברים, כי ביחס לדבר אחד העומד בפני עצמו לא שייך לומר סדר, לכן בעריות דורשים בשניים, והדורש הוא השלישי המוציא את הסוד אל השניים. ראוי שאופן הלימוד יתאים ²לדבר הנלמד, היינו לחכמה הנלמדת, לכן אם החכמה הנלמדת מתפשטת, ראוי שלימוד יתפשט, כלומר יתפרסם בהתאם. לכן סוד עריות, שהוא סדר הנבראים, צריך להתפרסם, וזה כאשר יש שניים השומעים מהמלמד. מעשה בראשית הוא יציאת הדברים על ידי הבורא אל הפועל, כלומר יש מוציא אל הפועל ויש הדבר היוצא לפועל, על כן שם דורש המלמד רק ליחיד, אבל בעריות, שהוא סדר בעולם, האחד דורש לשניים. הסבר נוסף: איסור העריות הוא ההתרחקות מאותם שאין ראוי להתחבר אליהם, כלומר, עמידה בתחום ובגבולות שהציב הקב"ה, לכן איסורי העריות נקראים חוק, כמו שנאמר ביחס לעריות: ואת חוקותי תשמרו. וזהו הכוונה: סוד העריות, שהקב"ה ברא את כל הנמצאים וקבע להם את חוקיהם שלא ישנו אותם. זה הוא דבר כללי לכל הנבראים, שעליהם לשמור את חוקם. העריות הוא חיבור עם מי שאינו ראוי לו החיבור, והוא עבירה על החוק האלוהי. אם כן עניין העריות הוא הדרגה הקרובה ביותר אל העולם, מפני שהוא חוק הנבראים. על כן ישנן שלוש מדרגות: המרכבה, כלומר, שהבורא נבדל לגמרי מהנבראים, ומפני שהשגה זו היא בעצמותו, לכן אין ראוי שדבר זה יתפרסם בעולם, ומשום כך אין דורשים במרכבה אפילו ליחיד. המדרגה השנייה, מעשה בראשית, כלומר יציאת העולם אל הפועל, מדרגה זו יש לה ביטוי בעולם המציאות, על כן היא

ביאורים

בסיום ההקדמה מגיע המהר"ל לנקודה המרכזית של ההקדמה - החקירה והעיסוק ביציאת מצרים. לעומת החקירה אחרי ה' ודרכיו הנסתרות שקדמו לעולם, ניצבת יציאת מצרים כמפגש חי בין הבורא לעם ישראל. החקירה במפגש זה, לא רק שאינה אסורה, אלא היא אף רצויה וטובה - היא מרבה בכבודו של ה'; הקב"ה יצר את המציאות כדי להקים דירה בתחתונים [מדרש תנחומא נשא טז], להשרות שכינה בעולם גשמי וחומרי, בקרב בני אדם שיתרוממו ויתעלו בעבודת ה'. כמו שמלך ללא עם - אינו מלך, כך כביכול הקב"ה אינו מלך בלא התגלותו במציאות. הגילוי האלוהי חסר ופגום כאשר אנו לא חושפים אותו. ביציאת מצרים יצר הקב"ה את עם ישראל בנסי ניסים. בכך הוא נפגש אתנו במפגש מיוחד ומרומם 'אני ולא מלאך' [הגדה של פסח], והוא רצה ורוצה שנכיר אותו כמה שיותר, שנפגוש בו כמה שיותר, וככה נגלה אותו בעולם ויתרבה כבודו.

לעומת זאת, עדיף למעט בחקירה באלוהות עצמה ובדברים שקדמו לעולם. הדבר דומה לכניסה לחדר פנימי של המלך, אל 'קודש הקודשים', מקום נעלה ומרומם ששכלנו הגס מתקשה לתפסו ולהכילו. כפי שכתבנו לעיל (י' סיון), כאשר נכנסים ברגל גסה להיכל האלוהות, הדבר לא מרבה כבוד ה' במציאות אלא ממעיט ומרחיק אותו מאתנו. כניסה כזו יוצרת הגשמה ומביאה לכפירה ולניתוק מה'.

המהר"ל מחדש שאף שגסי יציאת מצרים גדולים ונפלאים אפילו מבריאת העולם, בכל זאת עלינו לחקור ולהעמיק בהם. זוהי 'הנהגתו את הנבראים' - הנהגה גלויה ומפורסמת, שמטרתה להפגיש בינינו לבין ה'. מפגש ישיר, וחי. זהו גילוי שמתאים לנו, לרמה שלנו, לנבראים.

לא סתם נעשו נסים כאלה נפלאים. העיסוק בנפלאות יציאת מצרים לאורך הדורות מאיר לימינו אנו את האור שזכינו לו ביציאת מצרים. הפלא הגדול מגלה לנו על גבורתו האין-סופית של ה' ויכולתו לפעול בעולם. סיפור יציאת מצרים מחזק את האמונה בעולם נברא ומושג, שהקב"ה פועל בו ומביא אל ייעודו. הוא פועל בדיק ההיפך מאותם החוקרים באלוהות עצמה - אותם פילוסופים שחקירתם הביאה אותם לכפור בהשגחת ה'. לעומתם ניצבים נסי יציאת מצרים, יציבים ומאירים. חשיפת האמת על קרבתו ואהבתו של הקב"ה לעמו ולעולמו עוברת בעם ישראל מדור לדור - דרך סיפור יציאת מצרים.

הרחבות

• לשם מה לעסוק במעשה בראשית' וב'מעשה מרכבה'?

כל אלו דברים הסתר דבר. רבי צדוק מלובלין ביאר שתי מטרות בלימוד חכמות אלה:

א. העולם החומרי נראה רחוק ומנותק מהקב"ה, וקשה לראות כיצד הקדושה האלוהית שורה בעולם. מטרת העיסוק במעשה בראשית ומעשה מרכבה "הוא להראות... שכל הבריאה כולה שנראית כנפרדת מן הבורא, באמת אין שום פירוד כלל. ודבר זה תכלית כל הבריאה, שיהיו הנבראים כולם מכירים שאינם דבר נפרד מן הבורא".

ב. הקב"ה ברא את כל הנבראים, אף השפלים ביותר, כדי לגלות את כבודו בעולם. ולימוד מעשה בראשית "הוא ההכרה אין כל הנבראים הם מעשה השם יתברך לקילוסו (=לשבחו)" [קונטרס ספר הזכרונות מצווה שלישית].

• מדרגות של קדושה

מעשה בראשית. אף שיש ערך עצום בלימוד חכמות הנסתר, יש סדר ללימוד התורה. 'תורת הנסתר' עוסקת ברבדים פנימיים ועמוקים בתורה, ולכן יש להקדים לה את 'תורת הנגלה', המשמשת כבסיס ללימוד התורה. וכן כתב הרמב"ם: "ואני אומר שאין ראוי לטייל בפרד"ס (=תורת הסוד) אלא מי שנתמלא כריסו לדיוק ובשר, ולחם ובשר הוא לידע האסור והמותר וכיוצא בהם משאר המצוות" [יסודי התורה ד, יג]. הרמב"ם מונה מספר סיבות להקדמת לימוד הנגלה ודיני המצוות ללימוד הנסתר:

א. לימוד תורת הנגלה מיישב את דעתו של האדם - עיסוק בתורת הסוד מעורר אצל האדם התרגשות רבה, שיכולה להביא את האדם לטעויות בלימודו. כדי להינצל מכך, יש להקדים לימוד עיוני בהלכה. לימוד זה, לא רק שמחדד את השכל ומפתחו, אלא גם משליט את כוח השכל על כוחות הנפש, ומווסת את הרגשות באופן הראוי [על פי יד פשוטה, יסודי התורה שם].

ב. חשוב לעסוק בלימוד דיני המצוות, כיוון שהם מדריכים את האדם בדרך הישרה בעולם הזה. חיים על פי דרך זו גם מרוממים את האדם, ובזכותה הוא זוכה לחיי העולם הבא.

ג. כל אדם יכול ללמוד ולהבין את תורת הנגלה, ואין כל אחד יכול להבין את תורת הנסתר.

ואמר: וכבד מלכים חקר דבר. פרוש, כמו שראוי לחקר כבוד המלך אשר הוא מולך על העם, והטעם שזהו כבודו של מלך, כי ברב עם הדרת מלך (משלי יד, כח). הרי המלך פאשר יש לו עם הם כבודו. וכאשר אתה חוקר על הנהגה ההיא, אין מנהיג אותם, הוא כבוד המלך, במה שיש לו עם והוא מנהיג אותם. וכן אצל מלך מלכי המלכים מלא כל הארץ כבודו, לא פאשר המציא אותם וסדר אותם שזהו קדם שהם נמצאים בשלמות, וכבודו, פאשר כבר מנהיג הנמצאים שהנמצאים הם לכבודו. הרי שאסור לדרש ברבים מעשה בראשית, אין שהוא המציא לפעל הנמצאים, ומכל שכן שאין לדרש את 'כבודו', במה שהוא נבדל מן הנמצאים, וכן לדרש בסתרי עריות, החק שנתן לנמצאים שעליו נבראו שלא יצאו מחקם, שכל הדברים האלו אינם כבודו של מלך. שכבודו כשיש לו עם במוציאות, שהם כבודו ומנהיג אותם, לא אין המציא אותם. ומי שדורש אלו דברים דומה שנקנס תוך חדר פנימי של מלך בשר ודם, שאין זה כבוד המלך להיות משתתף עם המלך פאשר הוא ביחיד. ולכן, כל אלו דברים הסתר דבר, אבל מן ויכלו, שכן נבראו הנמצאים כלם שהם כבודו יתברך, ומקאן ואילך אינו מדבר רק בהנהגתו יתברך את הנמצאים שהם כבודו, יש לחקר אחר זה, שכל ענין זה כבודו יתברך שמו. ואף אם הם דברים מלאים מן האדם, והם יותר פלא ממעשה בראשית, כמו כל הנסים והנפלאות שעשה הקדוש ברוך הוא, במה שהם אחר מציאות העולם נאמר בזה: כבד מלכים חקר דבר, שאין ההסתר רק אין היה מציאות העולם מונן, וסוד עריות גם כן, חק שנתן השם יתברך לנמצאים, ודבר זה סדר שלהם, דבר זה יש להסתיר. אבל הנהגתו את הנבראים אחר המצאם, הוא כבודו יתברך, שהרי כל הנמצאים אחר המצאם הם כבודו, וכל אשר יש בו יותר פלא הוא יותר כבוד אל השם יתברך לחקר עליו, לפי שהוא מורה על גבורתו יתברך ויכלתו, ויש לחקר על זה. ומכל שכן שחקירתו בזה הוא לכבוד השם יתברך, לסתם פיהם של דוברי שקר הדוברים על צדיק של עולם עתק, וזכות האמת יעמד לנו והוא יתברך דרך אמת יורנו.

נאמר: וכבד מלכים חקר דבר, פירוש: ראוי לדרוש ולחקור את מלכותו של המלך על העם, וזהו כבודו של המלך, כי עצם המלכות היא כאשר יש למלך עם. כאשר חוקרים כיצד המלך מנהיג את עמו זה כבודו, מפני שזה עצם המלכות, שיש לו עם והוא מנהיגו. וכן אנו אומרים ביחס לקב"ה: מלוא כל הארץ כבודו, כלומר גילוי מלכותו, כאשר הנבראים בשלמות והוא מנהיג אותם, ולא בזמן בריאת המציאות וסידורה, מפני שבזמן הבריאה עדיין אינם בשלמותם. נמצאנו למדים כי אין לחקור את תהליך הבריאה, כיצד יצאו הנבראים אל הפועל, ובדאי שאין לחקור ולדרוש את 'הקב"ה עצמו, שהוא פרוש לחלוטין מהנבראים. וכן אין לחקור סתרי עריות, שהם החוקים שקבע הקב"ה לנבראים, כדי שלא יצאו מהתכונה בה נבראו. החקירה בכל הדברים הללו אינה מכבודו של המלך, כי כפי שאמרנו, כבודו כאשר הנהגתו בשלמות, שיש לו עם והוא מנהיגם, ולא קודם לזה. מי שחוקר באותם הדברים שאין ראוי לדרוש בהם, דומה כמי שנכנס לחדר הפנימי של מלך בשר ודם, שאין זה כבודו של מלך שיהיה אחד ההדיוטות שותף למלך כאשר הוא ביחידות, לכן לדברים אלו ראוי ההסתר. מויכלו ואילך, שכבר יצאו הנבראים אל הפועל ומעתה עוסק בהנהגת הקב"ה את העולם, בזה ראוי החקירה, כי היא כבודו של המלך. ואף אם דרכי ההנהגה הם דברים נשגבים ונפלאים יותר מאשר מעשה בראשית, כמו הניסים והנפלאות שעשה הקב"ה, יש לחקור בהם, כי הם אחר שיצאו הנבראים אל העולם, וההסתר הוא רק על התהליך כיצד יצאו אל העולם. גם סוד העריות בכלל ההסתר, כי הוא המייחס לחוקים הקובעים את סדרם של הנבראים, אבל הנהגת ה' לאחר שיצאו אל גילוי העולם, זה כבודו של מלך. בהנהגת ה' את העולם, ככל שדבר מופלא יותר, כן יש כבוד גדול יותר כאשר חוקרים אותו, כי הוא מראה את גבורתו ויכולתו של המלך, על כן יש לחקור דברים אלו. ובדאי שכבוד ה' לחקור כאשר מטרת החקירה היא לכבוד הבורא, כדי לסתום פיהם של דוברי שקרים הדוברים על הקב"ה דברי כזב. וזכות האמת תעמוד לנו, והקב"ה בדרך האמת ינחנו.

[רק - אלא.]

אין לחקור
בנסתרות שלפני
בריאת האדם, יש
לחקור בהנהגת
האל את נבראיו
וזה כבודו